

Сутність багаторівневої детермінації психічних станів

У статті висвітлено сутність та підходи до вивчення проблеми детермінації психічних станів у контексті існування особистості. Підкреслимо, що психічні стани тісно пов'язані з індивідуальними особливостями особистості.

Ключові слова: психічні стани, детермінація психічних станів, становлення особистості, психологічні поняття: сполучальність, “функціональне коло переживань”, дискретний проникаючий акт.

В статье отражена сущность и подходы к изучению проблемы детерминации психических состояний в контексте существования личности. Указывается, что психические состояния тесно связаны с индивидуальными особенностями личности.

Ключевые слова: психические состояния, детерминация психических состояний, становление личности, психологические понятия: сполучальность, “функциональный круг переживаний”, дискретный проникающий акт.

Сучасна психологічна наука виходить з розуміння психічних станів як полідетермінованого явища. Якісна характеристика психічних станів являє собою єдність відображення людиною оточуючої дійсності та ставлення до неї. Останнє є центральною, системоутворюючою характеристикою всього компонентного складу психічного стану.

В структурі стану воно представляє рівень свідомості та самосвідомості людини. Ставлення як характеристика свідомості – це ставлення до оточуючої дійсності; як характеристика само-свідомості – це саморегуляція, контроль, самооцінка, тобто встановлення рівноваги між зовнішніми впливами, внутрішнім станом та формами поведінки людини.

Стани належать до найбільш істотних і фундаментальних явищ психічного життя особистості, хоча при цьому вони – найменш вивчені. У всякому разі аналіз основних теоретичних концепцій психології особистості дозволяє встановити досить примітний факт – у теоріях, особливо тих, котрі засновані на психологічній практиці, психічним станам приділяється дуже велика увага, але при цьому вони не вивчаються спеціально як предмет дослідження (стан емпатії і прийняття в К.Роджерса, “пікові переживання”

А. Маслоу, “інсайт” у гештальттеорії, “індивідуація” у К. Юнга і т.д.). У центрі уваги дослідників завжди інші, “більш істотні” явища, а психічні стани – це деякий фон, на якому все і відбувається.

Це “фонове” уявлення про стани є пануючим у сучасній психології, що обумовило специфіку робіт, присвячених вивченню даного явища. З одного боку, це – чисто описові, ескізні замальовки, що, звичайно ж, дуже цікаві і важливі, однак нічого не говорять про психологічну природу станів, з іншого боку, дуже багато досліджень присвячено класифікаційним проблемам, хоча штучність, умовність і випадковість цих класифікацій є очевидною: іноді виникає відчуття, що вирішується не психологічна, а чисто філологічна проблема. У такий спосіб проблема детермінації психічних станів затемнюється. Аналіз питання, наприклад, про співвідношення таких явищ, як настрої, емоційний тон, стрес і т.п. – нагадує, скоріше відому “гру в бісер”, ніж психологічне дослідження. Існують спроби і психологічної детермінації психічних станів, у яких останні розглядаються з боку ролі, яку вони відіграють у житті людини. Так, наприклад, Ф. Лерш як змістовну “одиницю” аналізу особистості розглядає “діалог її з навколишнім світом” і переживання як відображення суб’єктом цього діалогу [2].

“Функціональне коло переживання”, за Ф. Лершем, містить у собі чотири ланки динамічних взаємозалежних “душевних процесів” – “сприйняття світу й орієнтація в ньому”, “потреби, прагнення і бажання як друга ланка діалогу людини зі світом”, “емоції стають третьою групою процесів, інтегрованих у загальний процес душевного життя”, і останньою ланкою є діяльність “як відповідь людини в її діалозі зі світом” [2, с. 95]. Для нас важливо те, що Ф. Лерш цим не обмежує світ особистості. Він пише: “...цей чотириланковий циклічний процес психічного життя вмонтований у те, що саме по собі не є процесом, а саме – у стани настрою, забарвлення яких пронизує всі переживання. Це – стаціонарні настрої” [2, с. 96]. Даний аспект стає предметом уваги, коли ми запитуємо, яким чином те, що у формі переживання і поведінки відбувається між людиною і світом, стає інтраперсональним, тобто як воно розчленовується в самій людині, у єдності її особистості. Таким чином, цій складовій приділяється центральна, інтегруюча роль в існуванні особистості (“діалог зі світом”). Це підтверджується при аналізі “моделі душевних шарів”, побудованої й обговорюваної Ф. Лершем: у ній “стаціонарні настрої” розглядаються як ключове явище. І ці стани існують “у вигляді почуття життєвості і почуття

самості, утворюючи той фон і ту основу, у яких вкорінюються постійно душевні процеси”.

Стабільність стаціонарних станів не заперечує наявність різних їх модальностей: так, стан життєвості – стабільний і є завжди, але він може набувати різного характеру: тривога, страх, життєрадісність, ентузіазм, натхнення і т.д. У принципі, ідея Ф. Лерша ясна і, на наш погляд, дуже близька до істини. Звичайно, ряд істотних питань психології станів він навіть не розглядає (що означає цікавий термін “вмонтованість”, чи існує (і який саме) взаємозв’язок між “стаціонарними настроями” і “колами переживань”, як виникають самі ці стани і т.д.). Однак зроблено важливі кроки: стани введені в структуру особистості, причому на ключову позицію, вони визнані не тільки фоном, але й підставою життєвих процесів, що відбуваються в психіці людини.

Сама ж психологічна природа станів не може бути зрозуміла без вивчення їхнього виникнення і розвитку. До речі, основна ідея сучасної генетичної психології (цікаво, що ця ідея майже буквально збігається з основною тезою екзистенціальної психології) полягає в тому, що оскільки особистість є, у дійсності, буття (становлення) людини у світі, то і зрозуміти її можна, лише вивчаючи це становлення. Таким чином, особистість можна розглядати як головну детермінанту станів. Якщо існування особистості дійсно являє собою її постійний “діалог зі світом”, логічно припускати, що стан виникає саме в цій взаємодії. Тотальність психічних станів (вони в наявності завжди, поки жива людина, і вони “заповнюють” всю особистість) і, одночасно, їхня рухливість і змінюваність, визначаються загальною специфікою зв’язку людини зі світом. На наш погляд, цю специфіку найбільш адекватно відбиває поняття “сполучальність” (уперше термін введений у психологію Г.С.Костюком для характеристики взаємини між навчанням і розвитком). Сполучальність є напруженою єдністю самостійних, самодостатніх, здатних кожна до саморозвитку одиниць (“людина” і “світ”), що можуть існувати тільки разом, але ніколи не зливаються, не стають одним. Це співіснування, якщо використовувати термінологію гештальттерапії, являє собою складний, рухливий, але і нерозривно міцний контакт, але ніколи – не злиття. Суперечливість і конфліктність сполучання обумовлено самою його природою – кожна з об’єднаних одиниць розвивається й існує за своїми внутрішніми законами, але при цьому, з іншого боку, вона з необхідністю повинна відбивати, враховувати закони іншої. Саме таким, на наш погляд, є існування людини у світі (це, у свій час, помітив С. Л. Рубінштейн, сказавши, що людина не тільки

протистоїть світу, але ще й знаходиться усередині нього [7]. Але було б неточністю сказати, що психічний стан виникає у людини в відповідь на взаємодію зі сполученим їй світом, адже якщо розуміти взаємодію як дискретний акт (а так воно і є насправді), то стан не тільки виникає, але і передує взаємодії, оскільки особистість завжди знаходиться в якомусь стані.

Пошук відповіді на сакраментальне питання “що було раніш”? уже давно дискредитував сам себе, тому ми будемо розглядати ситуацію так, що акт взаємодії людини зі сполучальним їй світом викликає появу стану (принаймні, зміни наявного стану). Це центральна теза, і далі ми спробуємо її розкрити. Насамперед, про той зміст, що вкладається тут у термін “світ”. Доречною є точка зору екзистенціальної психології, відповідно до якої людина існує в трьох світах, що взаємно перетинаються (трьох формах світу). Перший з них, Umwelt, природний світ – це світ навколишньої живої і неживої природи, а також світ її потреб, потягів, інстинктів. Р. Мей вірно припускає, що це той світ, у якому людина продовжувала б існувати, якби не усвідомлювала себе. “Це світ природних законів і природних циклів сну і пильнування, народження і смерті, бажання і спокою, світ біологічного детермінізму, “світ закинутих”, до якого кожний з нас якимось повинний пристосуватися” [4, с. 167].

Другий світ людини – Mitwelt – світ взаємин з людьми. Третій – Eigenwelt – внутрішній світ людини як особистості, що, у дійсності, настільки ж реальний, як і перших два. Життя людини виявляється сполученим з цими трьома формами світу. Стан виникає під час зустрічі людини з одним з них. Мається на увазі, що для виникнення стану необхідне переривання звичної тривалості життєдіяльності якимось дискретним актом, основна особливість якого полягає в його особливому проникаючому характері щодо особистості. Дійсно, що поєднує такі різні події як захворювання внутрішнього органа, інфекція, яскравий тривожний сон, важливу подію в житті, появу нової яскравої ідеї (образу), зустріч зі значимою людиною, закінчення (початок) діяльності etc.? Нам здається, що об’єднуючим тут є саме характер проникаючого у внутрішній світ впливу (причому, активність може виходити як від самого суб’єкта, так і від “одного зі світів”). Такий дискретний проникаючий акт (що має виражену природу події) знаменує тимчасову зміну позиції людини у світі і загострює суперечливу напруженість сполучення. Фізична система в результаті такої події рідко змінюється структурно, аж до руйнування. Людині дана можливість зберегти структурну цілісність і ціннісну єдність Я, однак це досягається через зміну відображення світу. Стан виступає тут як всеохоплююче динамічне

новоутворення, що: а) впливає на когнітивні структури і забезпечує баланс їхньої діяльності, коли світ якийсь час дійсно відбивається трохи по-іншому, але, з іншого боку, зберігається досвід, що дозволяє людині бути, у цілому, адекватною. Звичайно, до визначених меж (різниця між граничними і психотичними станами); б) дозволяє дійсно змінювати діяльність, у той же час зберігаючи особистість у рівновазі з усіма трьома “світами” і із самою собою. Головне ж нам бачиться в наступному: стан, що виник у результаті “проникаючої” акції, дозволяє перевести ситуацію впливу (неважливо, чи людини на світ, чи світу на людину) у ситуацію взаємодії (діалогу) зі світом. Цим досягається найважливіша річ – людина продовжує своє існування як цілісна особистість. З іншого боку, ми можемо говорити про специфічно сигналізуючу функцію, коли виниклі стани ніби “говорять” особистості й оточенню, що подальша взаємодія неможлива, а значить – існує реальна загроза цілісності чи особистості, навіть життю людини.

Тоді, ситуація виникнення психічного стану може бути представлена в такий спосіб. У деякий момент часу тривалість життєдіяльності переривається дискретним “проникаючим” актом впливу. Відображення цього акту породжує переживання особистості, що усвідомлюється. Останнє є принциповим, тому що саме усвідомлення переживання повинне, очевидно, визначити – чи “запускатися” механізму виникнення нового стану. Якщо інтенсивність переживання буде такою, що людина не зможе продовжити взаємодію зі світом у нинішньому стані, виникає новий стан, що трохи змінить ситуацію внутрішнього світу, не руйнуючи її, і дозволить будувати нову взаємодію. У цій схемі найбільш істотним і складним нам уявляється взаємозв’язок між переживанням і станом.

Отже, аналіз моделі Ф. Лерша та концепції екзистенційної психології дозволив нам зробити деякі припущення, які поглиблюють наші уявлення про сутність психічних станів як предмету психологічного дослідження. Проблема генези психічного стану, звичайно, є однією з найважливіших, особливо з огляду на принципи генетичної психології, якими ми прагнемо керуватися в своєму науковому пошуці. Прагнучи до всебічності аналізу проблеми, не можна обходити численні дослідження психічних станів в радянській психології. В той час як в західній психології здебільшого явище психічного стану не ставиться в центр уваги, у вітчизняній психологічній науці є значні доробки з цього питання.

Перший напрям займався експериментальним вивченням психічних станів в процесі діяльності, зокрема діяльності в гострих

та екстремальних умовах, коли психічний стан може бути як мобілізуючим, так і деструктивним фактором. В цьому напрямі працювали Ф.Д.Горбов, М.М.Наєнко, О.В.Овчіннікова, А.Ц.Пуні, Ю.Е.Сосновікова, О.А.Чернікова та ін.

Другий напрям представлений власне теоретичними дослідженнями (Ю.Е. Сосновікова, А.І. Перов, Б.Д. Паригін, І.І.Чеснокова та ін.). Тут розробляються питання сутності станів, їх структури, динаміки та змін в часі, співвіднесення з іншими групами психічних явищ – процесами та властивостями, типологічними особливостями особистості тощо.

Ю.Е. Сосновікова, аналізуючи психічні стани, першою стала використовувати категорію часу. Оскільки стан є тимчасовою формою існування психічного, тобто такою психічною реальністю, яка має достатньо чітку часову обумовленість, пов'язану з дією того чи іншого фактору (зовнішнього чи внутрішнього), що його викликав, то основні параметри часу – тривалість, дискретність, незворотність, циклічність, періодичність, безкінечність тощо – є значимими і для аналізу психічних станів. Через ці властивості розкривається їх динаміка – становлення, виникнення, протікання, кульмінація, спадання, зникнення, прослідковуються межі та переходи в інші стани. Психічний стан існує завжди в теперішньому. Але в теперішньому стані взаємодіють минуле і майбутнє особистості. Минуле – у вигляді пережитого життєвого досвіду особистості, складовою частиною якого є і відчуті в різні періоди життя психічні стани. Окремі їх емоційні, когнітивні, регуляційні компоненти іноді неусвідомлювано включаються в теперішні психічні стани. Аналіз психічних станів в аспекті співвідношення минулого, теперішнього і майбутнього показує, що більшість з них не зникають зовсім для людини – в тому чи іншому вигляді вони включаються потім в її психічне життя, в структуру взаємодії з об'єктивним світом [9].

Розглядаючи віковий аспект психічних станів, Ю. Е. Сосновікова стверджує, що психічні стани людини слід аналізувати з точки зору провідної діяльності, яка властива різним періодам її психічного розвитку. Наприклад, у підлітків можна виділити такі найбільш характерні негативні психічні стани: внутрішня дискомфортність, безцільність; стан вираженої незадоволеності, негативного ставлення до інших; стани, близькі до агресивності, гнівливості, грубості; афективні спалахи; а також позитивні та нейтральні психічні стани та емоції: стани підвищеного гарного радісного настрою, піднесеності, емоційної активності; бурхлива радість, захоплення при досягненні бажаного; стани прагнення до

активної фізичної працездатності, активної фізичної діяльності; стани інтелектуальної працездатності поєднуються з вольовими зусиллями. Позитивні емоційні та інтелектуальні стани у підлітків часто не носять усвідомленого характеру та викликаються зовнішніми причинами, якою-небудь ситуацією. Вольові стани, навпаки, в більшості випадків мають внутрішні причини, пов'язані з ідеалами, цілями, процесом самоусвідомлення, прагненням виховати свою волю. Психічні стани, що породжуються різними видами спілкування і діяльності у підлітків, самі сильно впливають на їхню поведінку.

Ю. Е. Сосновікова дає також порівняльну характеристику психічних станів індивіда і мас. На її думку, масовидні психічні стани відрізняються від індивідуальних більш складною структурою, зміщеною домінуючих компонентів в бік суспільних явищ, більш широкою кількісною та більш тривалою часовою характеристикою, більшою рельєфністю специфічних ознак. Визначаючи психічний стан особистості як “відносно стійке, конкретне взаємовідношення всіх компонентів психіки, яке має певну напруженість і виражає міру врівноваження людини з оточуючим середовищем в даний період часу”, виділяє ще дві ознаки психічних станів: інформативність та тенденцію до закріплення (Там само).

Концепція психічного стану у викладі Ю. Е. Сосновікової досить оригінальна та евристична, і водночас зберігає всі здобутки вітчизняної теоретичної думки в цьому напрямі.

Чеснокова І. І. розглядає проблему детермінації психічних станів особистості, даючи класифікацію та пропонуючи способи регуляції психічних станів. “Під психічним станом особистості ми розуміємо загальне психічне її самопочуття (по аналогії з фізичним), яке складається під впливом значимих (одного чи кількох; різних їх комбінацій) для неї зовнішніх чи внутрішніх факторів, які більш чи менш чітко усвідомлюються протягом певної тривалості і складають внутрішній контекст всіх психічних процесів, прояву характерологічних особливостей, регуляції і саморегуляції діяльності, поведінки тощо” [10, с. 47].

Психічні стани, на думку І. І. Чеснокової, породжуються, з одного боку, як функція сенсорних систем (найбільш повно цей напрям розроблено в інженерній психології), а з другого – як стан свідомості та самосвідомості (найбільш повно цей напрям розроблено в медичній психології). Але в реальному житті всі сторони психічного функціонують в єдності, і стан одних рівнів може обумовлювати стан інших рівнів. Своєрідність регуляції психічних станів багато в чому визначається мірою їх напруженості,

модальністю, мірою актуалізації, тобто чіткістю усвідомлення.

Чеснокова І. І. вважає, що за параметром напруженості можна виділити дві полярні групи станів особистості: на одному полюсі – циклічні, ті, що стали звичними, повторюються кожного дня (вони характеризують індивідуальний спосіб здійснення психічної діяльності, мають оптимальний рівень напруженості, до якого людина прагне, і пов'язані з усталеним ритмом життєдіяльності особистості); на іншому полюсі – виключні, межові, несподівані стани особистості. Ці останні можуть бути пов'язані як з яскраво вираженою позитивною подією, так і з різко вираженою негативною подією, з важкими, іноді екстремальними умовами життя та діяльності. Вони зазвичай супроводжуються високим напруженням чи перенапруженням природного плину психічних процесів, можуть призводити до розузгодження та деструкції існуючих систем в психічній діяльності або до їх високої мобілізації, і тоді дані стани є основою кульмінаційних форм здійснення психічної діяльності. Вони більш короточасні та залежать від факторів, що їх викликають, але іноді вони справляють помітний вплив на наступний розвиток особистості. Процес регуляції подібних станів з негативною модальністю в залежності від типу особистості може значно інтелектуалізуватися або мати зворотну тенденцію. Те ж саме стосується мобілізації волі [10, с. 48].

На думку І. І. Чеснокової, психічні стани переживаються особистістю або в актуальній формі з чітким співвіднесенням з причиною, що їх викликала, або в формі нечіткого генералізованого психічного самопочуття, недостатньо співвіднесеного з детермінуючим його фактором. Регуляція психічного стану в даному випадку може бути різноетапною – спершу вона спрямована на пошуки, виявлення причини психічного стану особистості, далі, в залежності від модальності даного стану – на його збереження чи усунення. Більш складні форми регуляції психічного стану особистості спостерігаються у випадку альтернативних, іноді несумісних психічних станів, що відображають суперечливі тенденції в розвитку особистості. Психічні стани особистості характеризують спосіб організації психічної діяльності суб'єкта в певний інтервал часу. Для особистості виділяються в якості значимих чи актуальних ті чи інші властивості, особливості різних форм її буття, у взаємодію з якими вона включається. Хід цієї взаємодії детермінує її стан і створює доміанти психічного життя. Зміна значимих сторін буття призводить і до зміни внутрішньої доміанти стану, а значить, і до зміни стану. Будь-який стан особистості обумовлений часовими рамками, момент же переходу

від одного стану до іншого може розглядатися як особливий стан, де нова домінанта виражена ще нечітко. Стан, що виникає, з певною чи такою, що складається, домінантою безпосередньо або опосередковано об'єктивується через діяльність, спілкування, поведінку особистості. Він виступає як розгорнена в часі поява властивостей особистості, їх психологічне буття. Оскільки суб'єкту притаманні різні, неповторні (хоча вони можуть бути багато в чому схожими) стани, то одні й ті ж самі властивості особистості мають різну форму своєї розгорнутості в часі, проявляються на різних рівнях з різною мірою включеності в діяльність та поведінку [10].

Отже, І. І. Чеснокова розглядає проблему детермінації психічних станів особистості в багатьох ракурсах: різноманітності видів психічних станів (класифікація), способах їх регуляції залежно від специфіки стану та співвіднесенні різних станів в життєдіяльності особистості. Така багатоаспектність розгляду забезпечує повноту висвітлення проблеми, що вивчається.

А. О. Прохоров, здійснюючи спробу дослідження проблеми детермінації психічного стану, висловлює ідею про те, що сам психічний стан є підсистемою цілісної психіки (великої "мета-системи"). По-друге, психічний стан – це категорія, що об'єднує велику групу психічних явищ. По-третє, виділення області психічних станів заповнює деякий розрив в системі психології, розрив між психічними процесами і психічними властивостями. Отже, психічний стан, будучи відображенням всієї психіки в цілому та домінуючого в даний проміжок часу певного компоненту психіки, виконує роль з'єднуючої ланки між психічними процесами та властивостями особистості. Психічний стан об'єктивується через діяльність, спілкування, поведінку особистості. Виділяються такі характеристики психічного стану як частини психіки, як: ефективність; активність; керованість; автономність; спостережуваність. На основі аналізу різних просторово-часових та інформаційно-енергетичних координат А. О. Прохоров будує трирівневу структурно-функціональну модель детермінації психічних станів особистості.

Перший рівень характеризується адекватним відображенням ситуації та реактивним (оперативним) психічним станом. Основна функція – поєднання психічних процесів і властивостей для забезпечення адекватної реакції.

Другий рівень має такі функції: інтегруючу, формування і закріплення психологічної структури особистості, оволодіння саморегуляцією, завдяки якій забезпечується досягнення ефективності та продуктивності діяльності.

Третій рівень виконує функції регуляції психічних процесів і психічних властивостей, організації діяльності і поведінки. Психічні стани на цьому рівні відображають сформовані і трансформовані в тривалій діяльності риси характеру, властивості, акцентуації тощо.

Від рівня до рівня відбувається поступове підвищення складності всіх складових функціональної структури психічних станів з боку структурного змісту та складу, а також функцій [6].

Отже, підхід А. О. Прохорова до проблеми психічних станів особистості виводить дану проблематику на філософський, методологічний рівень. Запропонована структурно-функціональна модель ґрунтується на глибокому розумінні досліджуваного явища та має не лише теоретичне, але й практичне значення, зокрема щодо принципів психокорекційної роботи.

Але вся проблематика психічних станів була б неповною, якщо оминати бодай не найголовніший, принаймні, з позиції медичної психології, аспект, а саме: стани психотичні, невротичні та, вужче, афективні, тобто стани, що безпосередньо детермінуються мізковими процесами, а також процесами в ЦНС та автономній нервовій системі [1, с. 121-124, 125-138; 139-150].

Методологічно важливим, на наш погляд в проблемі детермінації психічних станів є, все ж таки, кінцеве розрізнення феноменів, які, в свою чергу, закріплюються та фіксуються різними термінами, (а, по суті, поняттями). Йдеться: а) про психічні стани як найзагальнішу характеристику психодинамічного аспекту життя особистості, індивіда й організму, та, зокрема, мозку; б) афективні (емоційні) стани як психодинамічну характеристику особистості та індивіда; в) невротичні стани – як специфічну психодинамічну характеристика індивіда та організму; г) змінені стани свідомості – як цілісну психодинамічну характеристику стану активації мозку, і зрештою, д) вищі почуттєві стани – як інтегральну (передусім, креативну) характеристику особистості (власне, психологічні).

Враховання саме останнього, соціокультурного за своєю детермінацією різновиду психічних станів і створює, на наш погляд, конструктивну перспективу, через проектування якої медичний психолог отримує можливість використати особистісний потенціал пацієнта з хронічним соматичним захворюванням для подолання власних негативних переживань і здійснення самоствердження наперекір хворобі на шляху у пошуку та створенні вищих смислів власного існування.

Загалом проблема детермінації психічних станів в контексті існування особистості дуже багатоаспектна і ми змогли охопити

лише деякі з підходів щодо її розгляду. Беззаперечно, психічні стани тісно пов'язані з індивідуальними особливостями особистості. В нашому експериментальному дослідженні ми спробуємо з'ясувати специфіку творчості як особливого психічного стану та вплив переживання успішності-неуспішності на психічні стани старшокласників. Це будуть ще кілька штрихів до неоднорідної картини психології станів особистості.

Список використаних джерел

1. Діагностичні критерії DSM-III-R. [пер. з англ.]. – К.: Абрис, 1994. – 272 с.
2. Лерш Ф. Розуміння особи у психології / Ф. Лерш // Гуманістичні підходи в західній психології ХХ століття. – К.: Пульсари, 2001. – С. 93–121.
3. Мэй Р. Экзистенциальные основы психотерапии. – Экзистенциальная психология / Р. Мэй. – М.: Апрель – пресс, Эксмо – пресс, 2001. – С. 59–67.
4. Мэй Р. Мужество творить / Р.Мэй. – М.: Класс, 2001. – 476 с.
5. Прохоров А. О. Психические состояния и их проявления в учебном процессе / А. О. Прохоров. – Казань, 1991.
6. Прохоров А. О. Психические состояния и их функции / А.О.Прохоров. – Казань, 1994. – 168 с.
7. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. Человек и мир / С.Л.Рубинштейн. – СПб.: Питер-Юг, 2003. – 512 с.
8. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер – Юг, 2009. – 713 с.
9. Сосновникова Ю. Е. Психические состояния человека, их классификация и диагностика / Ю. Е. Сосновникова. – Горький, 1975. – 190 с.
10. Чеснокова И. И. О тенденции исследования состояний личности в советской психологии / И. И. Чеснокова // Психология личности и образ жизни. – М., 1987. – С. 21-36.

In the article essence and going was reflected near the study of problem of determinacii of mental conditions in the context of existence of personality. Implicitly, mental conditions closely pov'yazani with the individual features of personality.

Keywords: mental conditions, determinaciya of mental conditions, becoming of personality, psychological concepts: spoluchal'nist', "functional circle of experiencing", discrete penetrable act.

Отримано: 4.02.2011